

Младен М. ВЕСКОВИЋ*
Министарство културе и информисања
Сектор за савремено стваралаштво и
креативне индустрије

Прегледни рад
Примљен: 16. 10. 2018.
Прихваћен: 03. 12. 2018.

О ПРЕВОДИМА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ НА СТРАНЕ ЈЕЗИКЕ

На основу резултата конкурса за суфинансирање превода дела српске књижевности на стране језике које једанаест година уназад спроводи Министарство културе и информисања даје се могуће тумачење квантитета и квалитета интересовања страних издавача за српску књижевност. На примеру превода на немачки језик разматра се контекст у којем се појављују страна издања наших аутора, као и веза између броја превода и стања славетности данас.

Кључне речи: српска књижевност, преводаштво, издаваштво, слаvistика.

Претпостављам да као и сваки појединац, тако и националне културе, поготово оне мале, имају природну потребу да се огледају у другим културама и да на такав начин долазе до (позитивне или негативне) спознаје и слике о самом себи. То је вероватан разлог због којег се и у делу широке публике коју домаћа књижевност, и књижевност уопште, не занима, са занимањем слуша о томе које књиге и којих наших писаца се преводе у иностранству. У таквим околностима разматрање питања превода неретко се своди на просто преглашавање и пребројавање аутора и добија облик некакве топ-листе или лигашке табеле у некаквом спортском такмичењу. До сада озбиљних истраживања квантитета и квалитета превода српске књижевности у иностранству нема. Због тога су увиди који следе засновани на прегледу резултата конкурса за суфинансирање превода дела неше књижевности у иностранству који већ једанаест година уназад реализује наше Министарство културе и информисања, сматрајући то и квантитативно и квалитативно релативно репрезентативним

---

* mladen.veskovic@kultura.gov.rs

узорком, на основу којег је могуће донети одређене закључке, или их прихватити као показатеље специфичних трендова.

Дакле, у претходних једанаест година на конкурс су стигле 944 пријаве за суфинансирање превода дела наших писаца из 30 земаља, у широком географском распону од Мексика до Јапана и од Канаде до Египта. Конкурским одлукама подржано је превођење 627 наслова, од којих је до сада објављено близу 500, јер су неки од издавача били приморани да у међувремену одустану од објављивања књига за које су конкурисали. Укупан једанаестогодишњи буџет за подршку преводима износи 955.360 евра. У светлу ових података начелно можемо рећи да је интересовање за превођење српске књижевности веће него што бисмо то очекивали, под притиском већ, дуги низ година, великог броја вести које о Србији у иностранству говоре по правилу у негативном контексту, односно, евидентно је да је вредновање српске књижевности знатно боље од вредновања земље као целине. Такође, евидентно је и да наша држава деценију уназад континуирано подржава превођење на стране језике и издава средства за ту намену у складу да годишњим буџетским могућностима Министарства културе и информисања, тако да и у том смислу може да се каже да није реч о маргинализованој области културе.

Такође, гледајући имена аутора и наслове њихових дела за које је тражена субвенција, увиђамо да готово нема дела значајнијег савременог српског писца које није превођено на један или више страних језика. На овом месту важно је нагласити још једну важну чињеницу, а то је да поред дела која су објављена уз помоћ Министарства културе, постоји велики број наслова наших аутора који су у иностранству објављени и без такве врсте подршке. Имајући у виду статус нашег језика, слободно можемо рећи да наша књижевност има лепу репутацију и препознатљивост у европским и донекле светским оквирима. Зато ако бисмо желели да добијемо што целовитију слику о преводима, конкурсним резултатима требало би придодати и немали број превода (можда исти као и број оних који су подржани од стране Министарства културе) књига Иве Андрића, Александра Тишме, Милоша Црњанског, Данила Киша, Милорада Павића, Горана Петровића, Драгана Великића, Владимира Пиштала, Зорана Живковића, Јелене Ленголд, Давида Албахарија, Радослава Петковића, Драгана Драгојловића, Владимира Арсенијевића или Љиљане Хабјановић-Ђуровић и других писаца. Дobar пример за ову тврдњу су, на пример, преводи на немачки језик. У склопу припрема за наступ Србије у статусу почасног госта на сајму књига у Лајпцигу (2011), крајем 2009. године испитано је колико наслова српских писаца преведених на немачки језик може у том часу да се набави у књијарској мрежи Немачке, Аустрије и Швајцарске. Било их је 89, објављених у периоду од средине 90-их година прошлог века до 2009. г. Имајући у виду овај број, као и број књига које су након тога на немачки језик преведене уз помоћ Министарства културе (54), слободно можемо рећи да је у претходних десетак година, укупно гледајући, међу највећим управо број превода дела српских аутора на немачки језик.

Као пример односа према превођењу дела наших аутора на стране језике можемо узети управо присуство српске литературе у немачком књи-

жевном свету, јер је та позиција умногоме парадигматична и за статус наше књижевности у свету у целини. Упрошћено говорећи, у вези са тим можемо констатовати следеће: присутнији смо више него што бисмо очекивали, али сигурно мање него што завређује српска књижевност. На маргинама малочас споменутог Сајма књига у Лајпцигу на којем је Србија била почасни гост, то се посебно добро видело. Сумарни преглед превода који је споменут као део припрема за наступ на тој манифестацији показао је да је у преводу на немачки језик објављено готово 100 књига аутора из Србије. То нипошто није мали број за један релативно мали јужнословенски језик и књижевност, али може тако изгледати уколико се упореди, на пример, са податком да је током двогодишњих припрема Хрватске за почасног госта Сајма у Лајпцигу 2008. године на немачки преведено близу 40 дела хрватских аутора (колико су сви они читани – друго је питање). Дакле, величина бројева је релативна, премда је и српски наступ пратило објављивање тридесетак нових превода припремљених управо тим поводом. С друге стране, преводе српске књижевности на друге значајне европске језике немамо ни у толиком, а камоли већем броју, што је свакако последица наше турбулентне блиске прошлости и контаминираности имена Србије пре свега политичким асоцијацијама, али и чињенице да су по свему судећи издавачке куће у земљама попут Велике Британије, Француске, Белгије, Холандије, па чак и Италије и Русије, знатно мање заинтересоване и отворене за објављивање дела писаца из југоисточне Европе. Напросто, поред превода са енглеског, фокус њиховог интересовања је на неким другим меридијанима, док је немачка културна и пословна јавност још увек задржала дозу традиционалног интересовања за централну и источну Европу. Само немачко говорно подручје (Немачка, Аустрија и Швајцарска) чини око 100 милиона људи, док је издавачки сектор у самој Немачкој међу најснажнијим и најразвијенијим у свету, што све говори у прилог томе колико је неосновано и пренаглашено инсистирање и жеља наших аутора да им дела буду преведена пре свега на енглески језик. Дакле, из ових или оних разлога нема нас у већем броју, а последице безмало дводеценијске искључености Србије из европских културних токова најбоље се виде кроз чињеницу да су дела Андрића, Тишме, Киша, Боре Ћосића, Албахарија и Великића најбројнија на оној листи од преко 100 превода са српског на немачки језик, а уједно то су и аутори чија су имена одавно и прилично добро позната тамошњој стручној али и широј читалачкој публици. Међутим, мало се зна о другим писцима средње и млађе генерације, тако да би главни добитак свих активности везаних за популаризацију српског језика и књижевности заправо требало да буде скретање пажње немачких и свих другиг страних издавача и преводилаца управо на те млађе генерације наших писаца, тј. превођење значајних остварења која су настајала у претходних 20-ак година и која су литерарно сведочанство о ономе шта се дешавало са садржајем и формом српске књижевности од распада Југославије до данас. Наравно, не треба гајити ма какву илузију да се такво шта може десити брзо, а још мање да то може брзо и темељно променити слику о Србији и њеној култури, али чињеница да за таква прилика сада постоји (макар као почетак пута), потврђује оно што

и од раније начелно знамо: врата су отворена, али да ли смо ми спремни да уђемо?

Потом, истини за вољу, треба констатовати и то да су већ до сада и без систематске државне помоћи на немачки, као и остале значајне европске језике, преведена многа значајна дела наших најбољих савремених писаца и то збиља охрабрује и говори о знању и обавештености тамошњих уредника и преводилаца. Али за повећање броја превода и наши писци и наши издавачи морају се ближе упознати са са начином и системом рада савременог међународног издаваштва које је високопрофесионализовано, прецизно сегментирано и тржишно усмерено, јер из јавних извора не добија било какве значајне субвенције, нити ужива посебне пореске олакшице. Управо због тога лични контакти и агенцијско посредовање у раду са њима знатно су бржи и успешнији од државног посредовања, које свакако јесте пожељно и добродошло, али не може самостално померити ствари унапред, ако ни због чега другог, а оно због чињенице да, на пример, Немачка нема министарство културе на федералном нивоу и да се званична сарадња у тој области одвија на нивоу контаката са покрајинским институцијама образовања и културе, којих има 16 (колико и савезних покрајина). Најзад, ваља истаћи и нешто што преводиоци дела наших писаца врло често и сами наглашавају, а то је да за читалачку публику у њиховим земљама није свеједно да ли ће књига неког од наших писаца бити објављена у издању, на пример, мањег аустријског издавача или код неког од етаблираних немачких издавача попут Зуркампа, С. Фишера, Ханзера или ДТВ-а, који збиља могу да позиционирају једног аутора унутар немачког културног простора. Како се главнина утицајне стручне публике и медија унутар немачког говорног простора налази ипак у самој Немачкој, онда и слика о броју превода и њиховом месту и видљивости међу тамошњим читаоцима постаје додатно неповољнија по нас, јер је поред већ раније наведених имена наших аутора чија је рецепција већ знатна, још свега пар српских писаца са оног списка од стотинак наслова имало прилику да у том смислу буде ваљано представљено тамошњој публици: Зоран Живковић, Владан Матијевић, Светислав Басара, Барбара Марковић и Горан Петровић. Остали преводи су мање или више невидљиви у широј јавности, па самим тим и без праве прилике да буду ваљано валоризовани.

Дакле, ништа значајно није скривено од очију немачких и светских читалаца, али сем појединих имена српска књижевност је још увек непознаница за њих, а можда ће управо због тога интригантност нових преводилачких открића у некој блиској будућности и бити већа.

Занимљиво је бацити поглед и на језичку распрострањеност превода наших писаца. По конкурсним резултатима из претходних година, језици на које су највише превођени наши писци били су: бугарски (62), македонски (118), немачки (54), пољски (39), италијански (43), енглески (55), словеначки (31), руски (47), украјински (28), мађарски (25), шпански (21) и грчки (21). На дну листе су преводи на, на пример, турски (1), јапански (1), португалски (1), румунски (3) или на персијски језик (2). Када је реч о писцима, на првом месту је Иво Андрић (20 превода), док су одмах иза њега модерни

аутори попут Драгана Великића (18) или Давида Албахарија (17). Потом следе са незнатно мање превода готово сви афирмисани савремени писци, као и класици у луку од Милоша Црњанског, Милорада Павића, Данила Киша, Бранислава Нушића, Радоја Домановића и Исака Самоковлије, до Момчила Настасијевића, Меше Селимовића и Бранка Ћопића.

Када је реч о страним издавачима, може се рећи да преводе дела српских писаца углавном објављују мања или средња страна издавачка предузећа, специјализована за неку тему или област књижевности. Велики, комерцијално усмерени издавачи знатно ређе су се јављали на конкурс. Разлог за то је висок уметнички квалитет дела наших најзначајнијих писаца, оних чији се преводи по конкурсним критеријумима превасходно подржавају, а то су дела која по правилу немају велик комерцијални потенцијал, сем по изузетку. Међутим, у претходних неколико година, највероватније под утицајем економске кризе и тај тренд се мења, па су на конкурс почели да се јављају и већи издавачи из САД, Француске или Немачке.

Посматрајући језике на које су дела наших писаца превођена, уочљив је недостатак превода на румунски језик, турски, арапски, персијски, португалски, фламански, јапански, корејски, скандинавске и балтичке језике, језике народа Индије и Кине, али и недостатак већег броја превода на белоруски или чешки језик. Главни разлог за овакво стање ствари је недовољан број преводаца са српског на наведене језике. А то пак указује на озбиљан проблем – мањак професора и лектора српског језика и књижевности у тим земљама, односно географским областима. За такво стање ствари свакако добрим делом сами носимо кривицу – кроз занемаривање системског одржавања и развоја мреже лектората за српски језик – али не и сасвим, јер не треба, такође, сметнути с ума да број преводаца са српског језика јесте у корелацији и са општим лошим стањем, слабљењем научног статуса славистике у свету и појединачно у наведеним земаљама. Отуда не чуди бројност превода наших аутора у Бугарској, Македонији, Немачкој, Украјини и Пољској, али чуди малобројност превода у Чешкој или Белорусији, што би могла да буде тема неког другог текста.

Сумарно говорећи може се закључити да општа, епохална друштвена промена – транзиција, односно апсолутна доминација идеја либералног капитализма, утиче на статус књижевности и уметности у целини у готово свим друштвима света. Комерцијални аспект књижевности постаје примаран у односу на естетске и етичке вредности и постаје важан, неретко и пресудан елемент приликом одлучивања страног издавача да неко дело преведе и објави, те да је нужно да се у том контексту разматра и бројност и структура превода дела српских писаца на стране језике. Међутим, када је о српској књижевности реч, у коначном исходу можемо рећи да иако неретко јесу потпадали под утицај позитивних или негативних културно-политичких трендова, преводи дела српских писаца на стране језике, у целини узев, ипак до сада нису суштински били детерминисани њима, али да је економски моменат оно што ће у времену које је испред нас бити главна опасност за даљу популаризацију наше књижевности и културе у свету око нас.

Mladen M. Vesković

ON THE TRANSLATIONS OF SERBIAN LITERARY WORKS
INTO FOREIGN LANGUAGES

Summary

Based on the results of the eleven year long project for co-financing the translations of various works of Serbian literature into foreign languages, run by the Ministry of Culture and Information, this work proposes to give the possible interpretations of the quality and quantity of foreign publishers' interest in Serbian literature. Using the example of German translations we consider the context in which the foreign editions of Serbian authors' works appear, as well as the connections between the number of translations and the state of Slavic studies today.